O, lykke og eufori! O, museumsutopi!

Åtte museumsforskere ønskes til undersøkelser av museale utopier og utopiske museer

I sommer bevilget Kulturdirektoratet 300 000 kroner til prosjektet Utopisk slagmark, ideologisk beredskap, *som skal granske grenselandet mellom utopier og museer for å bygge kritisk fremtidsberedskap. Nå leter vi etter åtte museumsforskere som vil delta i arbeidet. Er du én av dem?*

Fra Oscar IIs samling på Bygdøy i 1888. Innredning av stabburets øverste avdeling.

Virker temaet søkt og livsfjernt?

Det syns ikke vi. I tidligmoderne tid var museer og utopier åpenbart sammenflettet og på 1800- og 1900-tallet fremsto mange museumsdannelser som utopiske prosjekter. Også i dag er koblingene sterke og synlige – men hva betyr de, og hvilke konsekvenser har de for museenes virksomhet?

I dette prosjektet insisterer vi på museenes aktive rolle i utviklingen av kritiske museologiske perspektiver og vi viser relevansen til humanistisk forskning for museenes strategiarbeid. Det skal jobbes empirisk, konkret og vitenskapelig, i et seminarformat som bygger bro mellom museer av ulike slag. Prosjektet benytter en muntlig form, der resultatene kommer som forelesninger, presentasjoner og samtaler. På lengre sikt vurderer vi om arbeidet også skal videreføres til skriftlige publikasjoner.

Hvordan skal det jobbes?

Prosjektplanen inneholder to fysiske samlinger, som begge går over to dager. Den første holdes 31. mars og 1. april 2027 på Ibsen Museum & Teater i Oslo. Den andre blir påfølgende november samme sted. Hver samling består av et kveldsarrangement

med åpen forelesning og diskusjon, samt et seminar dagen etter bare for forskergruppen og en invitert gjesteforsker. De åpne arrangementene henvender seg til museumssektoren og interesserte i UH-sektoren. For de lukkede seminarene søker vi åtte engasjerte museumsforskere som vil lese historiske og nåtidige kildetekster, holde presentasjoner og delta i drøftinger om museenes selvbilder og mulige fremtider. I tillegg blir det to forberedende nettsamlinger. For ytterligere informasjon, se vedlagt prosjektbeskrivelse.

De som leder prosjektet er Audun Kjus ved Norsk Folkemuseum og Mattias Ekman ved Østfoldmuseene. Audun er kulturhistoriker med blant annet lek, begravelsespraksiser og sosiale utopier som aktive forskningstema. Mattias er minneforsker, museolog og kunnskapshistoriker med fordypning i tidligmoderne tid. Med oss på laget har vi kulturhistoriker og museolog Anne Eriksen (UiO) og idéhistoriker og museolog Mattias Bäckström (NTNU). Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Forening for kulturforskning og Fagseksjon for forskning i Norges museumsforbund.

Er dette noe for deg?
Avklar med leder og send søknad til audun.kjus@norskfolkemuseum.no senest 15.12.2026. Tilbudet gjelder for museumsansatte som har publisert vitenskapelige tekster. Gjennom prosjektmidlene kan vi dekke inntil 12 500 kroner for reise, opphold og pensuminnkjøp for deltagerne. Du må være ansatt på et norsk museum som kan fakturere oss for beløpet med utgangspunkt i reelle utgifter når seminarene er gjennomført. Arbeidstid og eventuelle overskytende kostnader må dekkes av din arbeidsgiver. Arrangementer og kursdeltakelse er gratis.

Søknad i word-format skal inneholde en kort begrunnelse for hvorfor du vil delta, hva som interesserer deg ved temaet og mulig relevans for ditt arbeid, samt noen opplysninger om utdannelse og bakgrunn. Totalt omfang: én til to sider. Søknaden er forpliktende for museet. Svar vil komme innen medio januar.

Har du spørsmål, ta kontakt med Mattias (mattias.ekman@ostfoldmuseene.no) eller Audun (audun.kjus@norskfolkemuseum.no).

Vedlegg

UTOPISK SLAGMARK, IDEOLOGISK BEREDSKAP

Prosjektbeskrivelse

SE FRAMTIDEN! Vår tid overskylles av forlokkende og advarende framtidsvisjoner. Men er utopiene og dystopiene sanne profetier eller retoriske virkemidler, egnet til å påvirke tanker og adferd? Prosjektet «Utopisk slagmark, ideologisk beredskap» skal skape kritisk bevissthet omkring utopiene og dystopiene, og studere dem som grunnleggende byggesteiner i museenes vesen og virke gjennom historien og i dag. Med kompetansehevende seminarer, åpne forelesninger og offentlige samtaler gjør vi dypdykk i museenes idehistorie, retorikk og politikk og reflekterer over museenes selvbilder og mulige framtider. Slik bygger prosjektet ideologisk beredskap, tuftet på innsikt i hvordan utopier og dystopier utformes og tas i bruk i, av og for museene.

Mål med prosjektet

Prosjektet UTOPISK SLAGMARK, IDEOLOGISK BEREDSKAP tar som utgangspunkt at framveksten av den moderne utopien idemessig er tett sammenflettet med utviklingen av den moderne museumskulturen og den museologiske teorien. Prosjektet hevder at museenes utvikling fram til vår tid kan ikke forstås uten å forstå de underliggende samfunnsutopier og -dystopier som museene henter brensel fra eller gir alternativer til. Mot en bakgrunn av et samfunn preget av klima-, sikkerhets og demokratikriser, skal prosjektet derfor bygge agens og resiliens i museene ved å utvide forståelsen for utopiens politiske potensial og retoriske kraft. Ved å utvikle historisk og teoretisk kompetanse knyttet til utopier og dystopier, bidrar prosjektet til å bygge en forskningsbasert museologisk, idehistorisk og politisk beredskap i museene; gjennom kritiske studier og drøftinger skaper prosjektet intellektuelle verktøy for å møte framtidens prøvelser. Prosjektet har som mål å styrke refleksjonen over egne samfunnsroller og selvbilder innad i museumssektoren. På grunnlag av prosjekt- og seminarledernes forskningskompetanse og inngående kjennskap til museenes virksomhet, og med bidrag fra museologene Anne Eriksen og Mattias Bäckström, skal prosjektet styrke den museumspolitiske kompetansen og rolleforståelsen til motiverte deltakere fra museumssektoren i lukkede seminarer. Ved siden av seminarene, og i samarbeid med Museumsforbundets Seksjon for forskning og Forening for kulturforskning, åpner prosjektet dessuten dørene til hele sektoren gjennom historisk-teoretiske akademiske forelesninger og offentlige samtaler. Med kombinasjonen av et tradisjonelt akademisk seminarformat, med vekt på studier og drøftinger av kildetekster, og åpne vitenskapelige foredrag og panelsamtaler, etableres en arena der museenes fremtidige muligheter kan tolkes og diskuteres på historisk og filosofisk grunnlag.

Beskrivelse av prosjektet

MUSEUM OG UTOPI Utopier framstiller idealiserte samfunn, noe som også museer lenge har drevet med. Utover ønskene om å vise fram gjenstander og bygge kunnskap har de fleste museumstyper iboende ambisjoner om å skape bedre samfunn. Det gjelder for eksempel kunstmuseer, kunstindustrimuseer, nasjonalmuseer, imperienes museer, bygdesamlinger, tekniske museer og botaniske og zoologiske samlinger. UTOPISK SLAGMARK, IDEOLOGISK BEREDSKAP undersøker hvordan utopier og deres forvrengninger til dystopier fungerer som bærende og konstituerende strukturer for dannelsen av museer og for videreføringer av museenes praksisfelter. Hvordan kommer utopisk tenkning til syne i eldre og nyere museumsdannelser? Hvordan kan utopier og dystopier framstå som museumsidealer? På hvilke måter fungerer museenes utopiske og dystopiske framstillinger i samfunnsutviklingen? Og hva kan dette bety for framtidens museer? Historisk finnes det altså sterke koblinger mellom museumsvisjoner og den utopiske litteraturen. Parallelt har også UTOPIEN som litterær genre utviklet seg. Utopien om den perfekte samfunnsordning eller IDEALSTAT - enten gjennom streng styring eller stor frihet - har vært til stede siden Platon; den teknologioptimistiske TEKNOTOPIEN siden Thomas More and Francis Bacon. Andre varianter har kommet til, som DRØMMEN OM GULLALDEREN og ARKADIA og den ØKOLOGISKE UTOPIEN. Fra opprinnelig å ha positive konnotasjoner som ideal - på gresk betyr "outopia" ingensteds og "eutopia" et bra sted - transformeres genren gjennom satiren, for eksempel i Jonathan Swifts Gullivers reiser. Utopien får en følgesvenn i sitt eget vrengebilde, som anti-utopi og DYSTOPI. Disse utviklingene og utvekslingene er noe av det som skal utforskes i prosjektet. MUSEET - EN UTOPISK ARBEIDSPLASS Det må understrekes at koblingene mellom utopi og museum har ikke bare akademisk og historisk interesse. Fordi museene er varige institusjoner opplever de gang på gang at utopiene de er tuftet på forvitrer, forvandles eller går ut på dato. En museumsansatt vil derfor, grunnleggende sett, alltid måtte jobbe i ruinene av tidligere tiders utopier. På samme måte finnes det til enhver tid et potensial for reformasjon eller revolusjon. Dette kan gjøre museene sårbare for påvirkning fra ideer og idealer i det offentlige ordskiftet, nettopp fordi de allerede er så sterkt engasjerte i å vise idealiserte bilder av verden. Parallelt er museene bundet av autoritative utopiske formuleringer av selve museumstanken, for eksempel nedfelt i ICOMs museumsdefinisjon, Museumsmeldingen og andre styringsdokumenter. Og utenfor museene preges også samfunnsdebatten stadig av nye eller reforhandlede utopier, som tar over der de gamle gir slipp - TEKNOTOPIEN peker i retning av et samfunn der teknologi og Kl gir materiell overflod og ubegrenset med mat, med mindre behov for menneskelig arbeidskraft (Bregman 2018); eller i retning av et postinstrumentelt samfunn (Bostrom 2024) der mennesket egentlig ikke trenger å foreta seg noe som helst siden alle behov blir løst av en superintelligens. Det moderne samfunnets akselerasjon blir også møtt med den utopiske resonansen som vil la mennesket finne en ny/gammel balanse i møtene med den teknologiske utviklingen (Rosa 2024; Ståhl 2026). ØKOTOPIEN forvandles til bønnfallende ønsker om nedvekst (DEGROWTH), som tilbyr forestillingen om en tilstrekkelig stat som ikke vokser (Claeys 2022); den vil få oss bort fra vår energislukende kultur (Sloterdijk 2025) eller tegner konturene til et nytt øko-politisk system (Latour & Schultz 2022). Og DYSTOPI forvandles

til DUSTOPI i «dumhetens tidsalder» (Morgenbladet 29. mai --4. juni 2026). Vår tid er en slagmark av utopier og dystopier som tegner mer eller mindre eksplisitte idealer eller skrekkbilder. På den står museene som markører og veivisere, som må forhandle og foreta valg.

AKTIVITETER

UTOPISK SLAGMARK, IDEOLOGISK BEREDSKAP skaper og deler konkret kunnskap om historiske og samtidige utopier og deres virkninger i og på museene. Det gjøres på følgende måter: Som den romerske guden Janus betrakter prosjektet både fortiden og framtiden. Strukturen til prosjektet har også to ansikter: mens det ene ser mot samfunnet i form av åpne foredrag og samtaler; studerer det andre sitt eget speilbilde i lukkede vitenskapelige seminarer. Et første åpent arrangement og lukket seminar vil bli gjennomført over to dager i Oslo våren 2027. Det andre åpne arrangementet og lukkede seminaret vil bli gjennomført i Oslo høsten 2027. Samordningen av aktivitetene muliggjør at de åpne foredragene kan inngå i seminarene og slik spares tid, penger og klimautslipp knyttet til reiser. Noen uker før hvert av de fysiske møtene arrangeres det nettmøter, der deltakerne kan lufte inntrykk og utfordringer underveis.

TO LUKKEDE SEMINARER

Seminarene tar utgangspunkt i utvalgte kildetekster og spørsmål som setter dem i spill. Plassene til seminarene lyses ut gjennom Museumsforbundets Seksjon for forskning. Ved utvalg av deltakere legges det vekt på motivasjon og variasjon. Åtte motiverte museumsforskere vil få anledning til å bygge forskningsbasert kunnskap om museenes idehistorie og retorikk, for å utvikle museologisk og museumspolitisk begrepsapparat og styrke refleksjonen om det egne museets virksomhet. Prosjekt og seminarlederne forbereder et kompendium med tekstutdrag og problemstillinger til hvert seminar. Deltakerne får i oppdrag å introdusere ulike tekster, som deretter drøftes i fellesskap. Seminar 1. Tilbakeskuende, men med blikk mot samtiden. Gjest: professor i kulturhistorie Anne Eriksen. Seminar 2. Samtids- og framtidsorientert, men med blikk mot fortiden. Gjest: professor kulturminneforvaltning Mattias Bäckström.

TO ÅPNE FORELESNINGER OG OFFENTLIGE SAMTALER

Hvert arrangement vil presentere en lengre vitenskapelig forelesning skrevet av en eller begge prosjekt- og seminarlederne. Forelesningen følges av en offentlig samtale, først med et utvalgt panel og deretter i plenum. Arrangementene er særlig rettet mot ledere og fagpersoner i museene, berørte myndigheter og museumsinteresserte forskere i akademia, men de er samtidig åpne for en bredere publikum, og de vil bli holdt på Ibsen museum og teater (stiftelsen Norsk Folkemuseum), som er lett tilgjengelig både lokalt, regionalt og nasjonalt gjennom sin beliggenhet ved Nationaltheatret stasjon i Oslo sentrum. Foredrag og samtale 1. Foredraget (45 min.) gir en innføring i utviklingen av utopien som litterær sjanger sett i forhold til utviklingen av museene i tidligmoderne tid. Ved siden av viktige internasjonale

stemmer (Rabelais, More, Bacon, Campanella, Swift, mfl.) vil vi trekke fram innflytelsesrike utopisk museologiske tenkere i Norden som Johann Daniel Major (1634-1693), Carl von Linne (1707-1778) og Jacob Nicolaj Wilse (1735-1801). Linjer fram i til vår tid vil bli trukket, og de historiske eksemplenes aktualitet vil bli vurdert. Hele arrangementet, inkludert den etterfølgende panelsamtalen, er et åpent arrangement som gjennomføres i samarbeid med Forening for kulturforskning, i forbindelse med foreningens årsmøte. Foredrag og samtale 2. Foredraget (45 min.) tegner et landskap av utopiske ideer og tekster i samtiden Uf. avsnittet MUSEET - EN UTOPISK ARBEIDSPLASS), som direkte eller indirekte skaper forestillinger om museenes funksjon, med sideblikk mot noen av de nyere utopiene/dystopiene der museer har en viktig rolle (eksempelvis Herman Hesse, Aldous Huxley, Ursula Le Guin, Ernest Callenbach, Margaret Atwood og Kim Stanley Robinson). Dette er også et åpent arrangement. Denne gangen blir panelsamtalen utformet i samarbeid med Seksjon for forskning i Norges museumsforbund, med museumsledere på ulike plan og nivåer som deltakere både i panelet og i publikum.

OM BUDSJETTET

Tilskuddet vil dels bli brukt for å dekke praktiske omkostninger ved gjennomføringen av åpne arrangementer og lukkede seminarer, og egne museumsarenaer vil bli brukt for å holde kostnadene nede. Videre vil tilskuddet dekke reiser for seminardeltakere og seminargjester samt kurslitteratur og en del av tidsbruken for prosjekt- og seminarlederne, samt administrativ og praktisk støtte for dem i egne museer. Det forutsettes at deltakere på arrangementer og seminarer bruker egen arbeidstid som egeninnsats, jf. budsjett.

OM PROSJEKT-OG SEMINARLEDERNE

Audun Kjus er førstekonservator i stiftelsen Norsk Folkemuseum. Han disputerte med en doktoravhandling om fortelling og retorikk i strafferetten i 2007 og har siden produsert bøker og artikler om mange kulturhistoriske tema. I 2025 var han hovedredaktør og forfatter for en antologi med empiriske studier av opptrinn som balanserer mellom å være lek og ritual (utgitt av University Press of Colorado) og han utkom med en artikkel om miljøkrise og hverdagsutopisk fortellerkunst (for tidsskriftet Cultural Analysis). Tidligere har han skrevet blant annet om historiografi og historiebruk, om dødsstraffens kulturhistorie og om livets og årets høytider. Han var med på å opprette og satt i det første styret til Forening for kulturforskning og han har vært redaksjonsmedlem i Tidsskrift for kulturforskning.

Mattias Ekman er førstekonservator herregårder i FoU-avdelingen til Østfoldmuseene. Han disputerte med en doktoravhandling om arkitekturens rolle i samfunnserindring i 2013 og har publisert bredt om museologi og minnekultur. Mattias har sterk interesse for tidligmoderne kunnskapskultur og museumshistorie. Blant annet publiserte han i 2024 en artikkel om Norges involvering i samlingskulturen på 1600-tallet. Han er koordinator for Herregårdsnettverket, styremedlem i NorMus forskerskole, redaksjonsmedlem i Tidsskrift for kulturforskning og har i flere år vært engasjert i Museumsforbundets Seksjon for forskning.

REFERERT NYERE LITTERATUR

Bostrom, N. (2024). Deep Utopia. Life and Meaning in a Solved World. ldeapress Publishing. Bregman, R. (2018). Utopia for realister. Spartacus. Claeys, G. (2022). Utopianism for a Dying Planet: Life After Consumerism. Princeton University Press. Latour, B. & Schultz, N. (2022). Notat om den nye økologiske klasse. Hans Reitzels forlag. Rosa, H. (2024). Akselerasjon og resonans. Artikler om livet i senmoderniteten. Cappelen Damm. Sloterdijk, P. (2025). Prometeus' anger. Fra ildens gave til global brannstifting. Cappelen Damm. Ståhl, C. (2026). Från utopi til merk resonans. Om det goda livet, samhållet och doden. Daidalos.

Illustrasjon: Galleri Mjærskaukollen ca. 1980, sett i en visjon av Jacob Nicolai Wilse i 1779